

GRIMMELSHAUSEN: SIMPLICIUS SIMPLICITISSIMUS

Jørgen Dines Johansen

Det første problem, der melder sig ved en behandling af Grimmelshausens "SS" er, hvilken af udgaverne man skal benytte. Filologerne strides stadig om udgavernes ægthed og forhold til hinanden, da der udkom 6 forskellige i Grimmelshausens levetid. Men så vidt jeg kan se, ligger følgende fast: "Der abenteuerliche S S Teutsch" udkom i forsommeren 1668 med årstallet 1669 på titelbladet. Denne udgave indeholder de første 5 bøger og regnes af nutidige forskere for den egentlige førsteudgave. Dette støttes bl. a. på bogens affattelse i dialekt. Senere på året udkommer så "Continuatio des abenteuerlichen Simplicicissimi", der lanceres som 6. bog, en fortsættelse og afslutning af førstnævnte. Imidlertid blev der samme år udgivet en "Neueingerichteter und vielverbesserter Abenteuerlicher Simplissimi". Det var et pirattryk udgivet af en konkurrerende forlægger; denne udgave, den såkaldte "skolemesterudgave", er tilnærmet skriftsproget, kapiteloverskrifterne er blevet versificeret og de moralske reflektioner er udvidede, og denne udgave fik en sådan succes, at Grimmelshausen lægger denne til grund for sin store udgave af S fra 1671, der nu kom til at hedde "Ganz neu eingerichteter und allenthalber viel verbesserter A S S mit einer Vorrede/samt 20 Kupffern und 3 Continuationen", også kaldet "barokudgaven". Det vil sige, at der foruden pirattrykket og ændringerne mellem de øvrige retmæssige oplag findes to autoriserede udgaver, der afviger betragteligt fra hinanden. Ofte foretrækkes førsteudgaven som den originaleste og kunstnerisk mest tilfredsstillende (et synspunkt, der bl. a. forfægtes af J. H. Scholte), men derved desavoueres Grimmelshausens kunstneriske jugement til fordel for en nutidig opfattelse af det æstetisk værdifulde, og derved åbnes vejen for en ganske vilkårlig analyse. Problemet er nemlig ikke de sproglige forandringer mellem de to udgaver - det-

te kunne vel klares i et stort kritisk apparat, men det er derimod mange forskeres uvillighed til at anerkende at de 3 fortsættelser, der kom til i Barokudgave fra 1671, har nogen betydning for fortolkningen af romanen.

For nærmere at illustrere dette, vil jeg citere nogle synspunkter på romanen, der næsten har været enerådende i Grimmelshausen-forskningen indtil midten af halvtredserne. Først J. H. Scholte i hans artikel S. S. Teutsch 1941: "S. S. er med sine 5 bøger opbygget som et klassisk drama, eksposition, stigning, højdepunkt, nedgang og katastrofe". Til denne ydre handlingssang svarer (ifølge Scholte) en indre, S.S.s stigende verdenserfaring modsvares af en større og større fjernelse fra Gud, således at 3. bog, der verdslig set er romanens højdepunkt, samtidig viser heltens dybeste moralske fornedrelse, medens katastrofen i 5. bog fører til en udsoning med Gud. Til denne teori om en klassisk inspireret udviklingsgang på et indre og et ydre plan vil jeg foreløbig bemærke, at den netop for at legitimere sig må afskære Grimmelshausens fortsættelser, ikke alene de senere fra 1671, men også 6. bog, der udkom samme år som "S S Teutsch"; det vil sige, at den kun er en deltolkning, og endvidere, at den forklaring, som en analyse af de kompositoriske elementer i 6. bog og de øvrige fortsættelser og samspillet mellem disse og de 5 forudgående bøger kunne tilføje selve disses tektonik på forhånd lades ude af betragtning. Et yderligere eksempel på tolkning i denne stil findes i Erich Jenisch artikel fra 1926 "Vom Abenteuer zum Bildungsroman"; det hedder bl. a. om S: "han lever ikke som eventyreren, i hvis liv eventyret er alt og karakteren intet, ej heller som en helt, for hvem eventyret står i modstrid med karakteren; men derimod danner han sig gennem dette, har formes i verdens strøm, i livsmomenternes foranderlighed og uendelige bevægelse dannes et levende væsen, i tilblivelsen en væren. Således er S. ikke mere en eventyrer, alt det eventyrlige han møder, slukker netop eventyreren i ham, og netop i denne betydning er

S. en ægte "dannelsesroman". Også i denne fortolkning ses bogens finale næsten teologiske karakter fremhævet, hvor Scholte fremhæver den kompositoriske fasthed, lægger Jenisch vægten på karakterens udvikling til endeligt slutpunkt, således at de begge bliver forkæmper for, hvad jeg foreløbig vil kalde bogens lukkede form.

Mod disse opfattelser er der i den senere tid blevet opponeret. Jeg vælger et citat fra Günter Rohrbachs afhandling fra 1959, *Figur und Charakter, strukturundersuchninger an Grimmelshausens S*", som forekommer mig meget værdifuld. Det hedder: "S. modnes ikke, skønt han formelt ældes. Alderen modsvarer ikke af nogen voksende erfaring, højst en lasternes variation. S bevæger sig stadig i den samme Antitese mellem synd og anger, disse findes før ham og er uafhængige af ham, d.v.s. hverken synd eller anger har her deres faste punkt i individets historie. Derfor kan den endelige hengivelse i Gud ikke ses som et menneskes eksistentielle afgang, dermed sluttes ingen udvikling, men blot romanen". Som man vil se, er dette synspunkt det diametralt modsatte af de fornævnte, da der her tales om en antitetisk konstant, der principielt kan fortsættes uendeligt indenfor fiktionen, hvis slutning derved bliver vilkårlig, altså romanen set som åben form. Netop disse problemstillinger synes mig egnede til en undersøgelse af romanens opbygning, samtidig med at de begrunder benyttelsen af Barok-udgaven, og det følgende forsøg til en analyse vil koncentrere sig om forholdet mellem det tematiske og episodiske i romanen, hvorefter jeg vil vende tilbage til det generæssige problem, disse fortolkninger rummer.

S. er en jeg-roman og fremtræder som memoirer; fortælleren henvender sig bogen igennem direkte til læseren, skaber en fortrolighed til denne, og deler til en vis grad sin alvidenhed med ham, således at begge kan betragte hændelserne fra et punkt uden for disses forløb; f. eks. hedder det i 2.

bogs 1. kap., efter at S. uset har overværet et stævne møde uden at have forstået, hvad der er foregået: "Det var det første bryllup, jeg har overværet; skønt jeg ikke var indbudt og ingen gave gav, kom jeg dog til at betale regningen desto dyrere. Kære læser, jeg fortæller ham ikke denne historie, for at han skal le meget derover, men for at min historie skal være komplet og for at lede hans tanke hen på, hvilke ærbare følger dansen kan medføre". Her er de tre elementer, som næsten enhver læserhenvendelse i bogen har: forståelsen hen over hovedet på hovedpersonen på et givet trin; S. aner på daværende tidspunkt ikke, at det er en erotisk situation han overværer, og dansen tror han er et forsøg på at trampe gulvet i stykker; endvidere den forblommede hentydning til det viderehandlingsforløb: at han skulle betale det dyrt, og endelig den tydelige moralske hensigt, tydeliggørelsen af situationernes eksemplakaraktter. Et andet træk ved bogen som jeg-roman er det skarpe skel mellem det fortællende og det oplevende jeg; sidstnævnte bliver til stadighed konfronteret med fortællerens moralske synspunkt. Dette kan ske på to måder; den enkleste er den moralske forkastelse. Formlen for denne er: "Den gang levede jeg så liderligt og gudløst, at jeg -....," hvorpå historien følger; den anden, der benyttes, så længe S. endnu er moralsk uangribelig og uden videre verdenserfaring, d.v.s. i de to første bøger, er en slags dobbeltbundet humor, hvor S. på grund af sin manglende erfaring giver tåbelige svar, der dog samtidig udtrykker fortællerens standpunkt. Som eksempel kan nævnes scenen i 1. bogs 19. kap., hvor S. møder et væsen, hvis køn han ikke kan afgøre, underforstået på grund af modens naragtighed, og derfor tiltaler "Min kære hermafrodit", hvortil vedkommende svarer: "Hvor i helvede ved du fra, jeg hedder Herman". Konsekvensen af fortællerens fixerede syn på sin tidligereandel bliver, at den oplevende S. ikke træder frem foran sine omgivelser; dermed mener jeg, at figures handlinger og situationbestemte, han reagerer på en given impuls, hvorefter resultatet tages op til moralsk bedømmelse med

en i reglen negativ dom, f. eks. S.'s omvendelse til den katolske tro i 5. bogs 2.kap. Denne har til grund, at en ond ånd, der taler gennem en besat afslører ham som en synder og hykler, derfor omvender S. sig af skræk, hvilket fordømmes af forfatteren. At fortællers hele synspunkt er etisk, ses ved næsten alle lærerhenvendelserne, tydeligst i 6.bogs 1.kap., hvor fortælleren forklarer sit formål med bogen, hvor det siges, at bogens humoristiske form kun bruges fordi den litterære mode kræver det, og for at den moralske medicin desto lettere skal glide ned. Endelig slutter S. sin beretning på følgende måde (6. bog 23. kap.) "En ærlig kristelig sindet læser, vil snarere undre sig og prise Guds barmhjertighed, når han ser, at en så slem karl, som jeg har været, alligevel har fået den nåde, at kunne forsage verden, og leve på en sådan måde at han gennem forløserens hellige pinsler håber på at komme til den evige ære, og at nå den salige evighed gennem et saligt endeligt". Dette fortæller-perspektiv ligger så fast på beretningen, at det kan brydedens troværdighed, et pudsigt eksempel er S.' reflektion i 1. bogs 20. kap., hvor S. straks føres i fangenskab, da han kommer ud blandt mennesker, efter at have levet som eneboer. "Ak Gud, sagde jeg til mig selv, hvor det går mig ret. S., du er løbet ud i verden fra Herrens tjeneste, for at et sådant kristendommens misfoster, kan få den løn, jeg i min letfærdighed har fortjent". I virkeligheden er han brudt op fra skoven, dels på grund af den afdøde eneboers udtrykkelige befaling, dels fordi soldaternes hærgen har gjort det umuligt at blive der, det er altså fortællers synspunkt lagt i munden på den 13 årige S. Ligeledes illusionsbrydende er den store allegoriske drøm om krigen og den sociale uretfærdighed i 1. bogs 16. kap., nøgternt kan man sige, at det er plat umuligt, at S. skulle kunne drømme således på det tidspunkt, formålet er altså ikke en karakteristik af jeg'et på et udviklingstrin, derimod er dette er medium for en senere vundet erkendelse. Man kan karakterisere forholdet mellem de to jeg'er, som et pendul, der svinger mellem eksempel og vurdering, en svingning der

vel og mærke ikke bliver mindre jo nærmere de kommer hinanden i alder og erfaring, et bevis på dette, mener jeg at finde i redegørelsen for S. første forsagelse af verden i slutningen af 5. bog; bemærkelsesværdig er det lille rum, den optager i romanen, ca. 6 sider, og den uformidlede overgang. S. er vendt hjem til sin gård efter 3 års eventyr i alle verdensdele, han begynder et trygt liv optaget af studier, og gennem en refleksion over sit livs foranderlighed, når han til det resultat at kun sjælens frelse tæller i denne jordiske jammerdal, og hvorledes tager han da afsked med verden? Gennem et citat fra Antonius de Guevaras "Contemptus Vitae Aulicae et Laus Ruris", dette former sig som antitetisk opbygget klage over tilværelsens ubestandighed og uretfærdighed, skrevet som et rent katalog over laster og forblindelser i en blanding af abstraktioner og ådselsrealisme. Denne bog virker så stærkt på S. at han opgiver verden og bliver eneboer; interessant er det ikke alene at jeg'et's livserfaring opsummeres i denne upersonlige næsten apokalyptiske verdensforsagelse, som er ganske i tidens stil, men endnu mere i jeg'ets oplevelser ikke synes at have nogen særlig betydning for beslutningen, men for nærmere at begrunde dette, er det nødvendigt først at se på romanens tematiske opbygning og kronologi.

Handlingen i romanen med 6. bog og fortsættelser kan stort set udtrykkes på følgende måde: En fuldstændig uvidende bonde dreng jages i sit 10. år ud i skoven, da krigen lægger hans hjem øde, her lever han med en eneboer, til dennes død, bliver igen kastet ud i verden, oplever en lang række eventyr til han beslutter sig til igen at trække sig tilbage til skoven som eneboer; efter at have tilbragt en tid der, begiver han sig på en pilgrimsrejse, oplever en ny række eventyr, forliser, strander på en øde ø, ønsker trods skibslejlighed hjem, at forblive der som eremit, men fanges og sejles bort af nogle kannibaler, bliver reddet, og vandrer gennem Europa som almanakforfatter og kvaksalver. I romanens kronologi

dækker de 4 første bøger 10 år, 5. bog ca. 14 år, medens 6 bogs og fortsættelsernes kronologi er ganske usikker. Et problem, kronologien også frembyder, er S.'s alder, det fremgår af kap. 8 i 5. bog at han er født kort efter slaget ved Høchst d.v.s. 1622 og med slutningen af 5. bog må vi sætte årstallet 1653 - 55, d.v.s. han højst er 33, da han trækker sig tilbage fra verden, men forekommer dette ikke urimeligt, bliver det, det i hvert fald, når man sammenligner hans strålende krigsbedrifter i 3. bog med hans alder, da han blot er fyldt 15 år. Hovedpersonens handlinger og bogens kronologi synes altså at stride mod hinanden, men denne modsigelse forsvinder, hvis man undlader at søge en individualitet hos S., romanens komposition ligger ikke i det psykologisk acceptable, men snarere i de etisk bestemte attituder. I 1. bog ser man S. stillet over for en ham ganske ukendt verden, hans uforståenhed udnyttes til det groteske, f. eks. hvor soldaterne piner hans fader, og den dobbeltbundende humor fremhæver det absurde i soldaternes plyndring af hjemmet. S.'s ophold hos eremitten bliver hans møde med kristendommen, der godtages ganske uden refleksion (jvf. fortællerenes overvejelser over sjælen som en "tabula rasa") i løbet af 3 uger, han opdrages således, som det hedder i 15. kap., at han er kyndig i åndelige sager, men alligevel ilde rustet til at møde verden, og på denne spænding mellem enfoldig uskyld og verdens syndighed bygges romanens videre forløb indtil 2. bogs 29. kap. Da S. er kommet til Hanau former hans beretning sig som et katalog over menneskets laster, først i refererende form som i kap. 24 og 25 og derefter i en række komiske situationer, men efter han er blevet gjort til nar, sker der en forandring i hans forhold til verden, den troskyldige fordommelse erstattes af en bevidst revselse dækket af narrekappen, det hedder "Ligesom alle fra nu af kaldte mig for en kalv, kaldte også jeg omvendt alle med særlig hånlige øgenavne; alle, og ikke mindst min herre, syntes, at disse navne var kløgtige, for jeg døbte enhver alt efter hans særlige kvaliteter"

(2.9.), fuldt ud viser metamorfosen sig i 2. bogs 11. kap., hvors S. taler om ansvarets tyngde, samvittigheden og smigeren som en sand filosof. Men igen tumles S. rundt af skæbnen, og ender som nar og lutspiller i den kejserlige lejr ved Magdeburg, hvor han træffer hovmesteren Herzbruder og dennes søn, og slutter venskab med dem; i samme lejr træffer han også skriveren Olivier, og disse bekendtskaber får afgørende betydning for romanens videre forløb. I denne og den følgende del af romanen bliver S. passivt kastet rundt af tilfældighederne, hans holdning er dikteret af selvopholdelsesdriften, og i mødet med verden føjes endnu nogle laster til kataloget: spillelidenskab, forræderiet og lideligheden. Af betydning for kompositionen er også den ældre Herzbruders spådomme om S.'s fremtidige liv: at han skal hævne skriveren Oliviers død, og at han skal tage sig i agt for ikke at omkomme i vand; endvidere får han at vide, at han er født af adelige forældre; fortælleren tager selv stilling til disse, han anser dem for skadelige, da man ikke kan undgå de ulykkelige, og da de lykkelige sjældent gavner det, man har håbet. Det bør også fremhæves at disse spådomme, selv om de viser sig rigtige, ikke giver S.'s liv skæbnekarakter, som det er tilfældet med det græske dramas personer, men at deres funktion snarere er at være bindemiddel mellem den vidtløftige romans forskellige dele; spådomme, antydninger om forandring og læserhenvendelser med forblommede vink om det videre forløb er strøet gennem hele romanen; men enten hentyder de til noget umiddelbart forestående og forbereder således blot en ny retning i historien, eller også virker de på forømtalte måde.

S. har, som det skulle fremgå af referatet indtil nu været et offer for sine omgivelser, han har reageret på deres tryk, uden selv at kunne influere på disse og dertil kommer modsætning mellem hans uskyld og det moralske forfald omkring ham; men med 3. bog eller helt nøjagtig fra 2. bogs 30. kapi-

forandres S.'s forhold til omverdenen, som "jægeren fra Soest" forsoner han sig med livet omkring sig, og gennem sine krigsbedrifter vinder han guld og ære, men samtidig ændrer fortælleren sin holdning til ham, da han har godtaget tilværelsens betingelser, er der moralsk tale om et fald, og ved at modsætningen til verden ophæves, skabes der en ny mellem det fortællende - og det oplevende jeg, lasterne beskues ikke længere af S., men han bliver selv lastefuld, og den indirekte kritik gennem "narren", afløses af en direkte, der både omfatter tilværelsen i almindelighed og S., og hvor denne kritiske holdning indgår i beretningen bliver den lagt i munden på andre, f. eks. i "Jupiters" vision af "den tyske helt" i kap. 3-6 eller præstens kritik af S.'s levevis i kap. 20, en undtagelse fra denne fremgangs- måde er dog S.'s opregning af de menneskelige laster i kap. 23 under sit ophold hos notaren i Köln, hvor disse ses som sygdomme, der skal kureres, og denne fremstillingsform går igen i "Zugab des wunderbarlichen Weltstreichenden Artzts Simplicissimi", der danner bogens slutning i "barok-udgaven". Som nævnt i indledningen er Scholtes tolkning på en gang højdepunkt og lavpunkt i romanen og spændingsforholdet mellem fortælleren og det fortalte støtter dette; men for det første, vil det nok være mere rimeligt at placere S.'s moralske forfald i 4. bog, og i øvrigt viser netop kap. 23 en etisk besindelse hos ham, og for det andet forandrer selve det berettede karakter, dette ses tydeligst i synet på soldaterne og krigen, i 1. bog skildredes soldaternes udplyndring og tortur af bønderne med en grufuld realisme; medens krigen fra det øjeblik S. selv frivilligt deltager i den, nærmest bliver en række skælmestykker og lystige episoder. Det er interessant, at det "fald" som det meste af Grimmelschhausensforskningen fra Scholte til Rohrbach er enige om 3. bog repræsenterer, samtidig ændrer tonen fra det didaktiske og realistiske til det eventyrlige og muntre, f. eks. findes den ellers skarpe sociale kritik ikke udmøntet i situationer, men

kun i refereret form ved omtalen af S.'s besvær med avancere, hvorledes bønderne forarmes ved soldaternes fouragering fortælles ikke, derimod berettes, hvordan S. undgår opdagelse, ved at forsyne de stjalne hoveder med støvler. Ligeledes adskiller 3. bog sig fra de øvrige derved, at S.'s tilværelse her udspiller sig på det samme niveau, forandringen, der i de andre bøger er synonym med opgang eller nedgang, spiller her ingen rolle for S.'s sociale stilling, tværtimod synes hans fangenskab hos svenskerne kun medvirkende til at sikre hans position; denne bog er også den, som dækker det korteste tidsrum af S.'s liv, nemlig $\frac{1}{2}$ år, i løbet af hvilket figuren har undergået en fuldstændig forvandling fra det naive til det forslagene og i hvilken både forholdet fortæller - person og det berettede har skiftet karakter. Når jeg har opholdt mig så længe ved 3. bog, er det fordi, at de anførte grunde gør, at den er vanskelig at placere indenfor den moralske tematik, der har behersket 1. og 2. bog, hvor denne er bibeholdt lægges den i munden på andre (Jupiter og præsten). Det er nok rigtigt, som Rohrbach, her at se S. som repræsentant for "den syndige verden"; men samtidig er han også helt, og derfor berettes hans moralsk for dømmelige handlinger i en lystig anekdotisk form. Men gennem en refleksion i 4. bog bliver begivenhederne i den 3. igen indpasset i det moralske skema, det hedder: "Da begyndte jeg først at tænke tilbage og at beklage de herlige lejligheder, der havde bestået for min velfærd, men som jeg på en så liderlig og uagtsom måde, havde ladet mig slippe af hænde. Jeg så tilbage og blev klar over, at mit usædvanlige held i krigen og min fundne skat ikke havde været andet end årsag og forberedelse til min ulykke, der aldrig ville have kunnet styrte mig så dybt i fordærvelse, hvis den ikke først havde betragtet mig med falske blikke og hævet mig så højt op" (4., 7). Det, der gør dette udbrud interessant, er, at der i romanens forløb, fra 3. bog til

der er ingen reel forbindelse mellem S.'s nuværende miserable situation og hans tidligere lykke, d.v.s., at vurderingen af handlingsforløbet ikke anlægges med grund i det faktiske, men har sin årsag i en principiel anskuelse uden for dette. I 4. bog er S.'s liv en bestandig vekslen mellem nedgang og opgang, han falder i Rhinen, og lover i sin nød Gud bod og bedring og vil forsage soldaterlivet, men senere hedder det "Stik mod alle mine håb, blev jeg da igen til en karl, der lignede en brav soldat". Bestemmende for hans videre skæbne bliver dog mødet med skriveren Olivier og den yngre Herzbruder, der begge fortæller deres historie, der kommer til at virke som paralleller til S.'s egen; men samtidig er den negative og den positive yderpol i etisk henseende. Parallellen mellem O. og S.'s historier understreges ved, at O. på et tidspunkt havde forklædt sig som S. da denne var "jæger i Soest", og i hans navn havde begået en række ugerninger. Hans livsløb er konsekvent formet efter en machiavellistisk filosofi, ved at betragte verdens ondskab og uretfærdighed, beslutter han sig til selv at skaffe sig gode dage ved de midler han ser benyttet overalt, røveri og mord. Som man vil se, har denne historie en tredobbelt funktion inden for romanen, dels som modstykke til S., dels som social kritik og endelig gennem opfyldelsen af Herzbruders spådom, medvirker den til en fastere komposition. Af endnu større betydning er mødet med Herzbruder, denne har flere gange grebet ind i S.'s liv på gunstig måde, og gennem mødet i slutningen af 4. bog, bestemmes det videre handlingsforløb. Hans skæbne har ligesom S.'s været præget af forandring, men til forskel fra denne, har hans moral altid været fast; hvor S. har indrettet sin vandel efter omstændighederne, har H. aldrig ladet dem influere på sig, hans elendighed er ikke resultat af tilfældighederne, men har sin grund i trofasthed over for sit parti (medens S. jo var villig til at få fra de kejserlige til svenskerne).

Som nævnt dækker 5. bog kronologisk mere end de 4 første tilsammen, nemlig 13 - 14 år, dette lange tidsrum dækkes ved pludselige spring, nævnes kan overgangen mellem kap. 4 og 5. i det første nævnes slaget ved Jankau 1645 og derefter Münsterfredsforhandlingerne 1648, altså 3 år der fuldstændig mangler i dækning i beretningen, men dette bemærkes kun, hvis man sidder med årstallene foran sig, derimod synes der for mig at være en skiftende tematik igennem denne bog, der påkalder opmærksomhed. Den begynder med S.'s og Herzbruders pilgrimsvandring, S. har kun begivet sig ud på den af venskab for Herzbruder, og de stilles op som modsætninger. Herzbruder er den oprigtigt fromme, der bekymres for S.'s frelse, derpå følger S.'s føromtalte konvertion til katolicismen, som gør ham let om hjertet, men det understreges at fromheden ikke vedvarer. Så slippes dette emne, de drager i krig: Herzbruder såres og de drager til kur i Griersbach, derpå følger S.'s møde med sin søn, hvorved en handling føres til ende; i samme afsnit får vi ligeledes "Jupiters" kommentar til fredsforhandlingerne og verdens egoisme. Med Herzbruders død, begynder S. et nyt afsnit af sit liv, han bliver igen begærlig efter nydelser, og hans giftermål er blot en række af gensidige bedrag og udsvævelser. Ved mødet med den bonde, han blev opdraget hos, opklares det, at han er søn af den eneboer, han boede hos i skoven; men dette har for det første ingen spændingsværdi, da læseren har gættet dette allerede i 1. bog, og det får heller ingen umiddelbare konsekvenser for S.'s liv. Derpå følger hans besøg hos sylferne i Mummelsee, der udover at tilfredsstille samtidens behov for fantastiske rejsebeskrivelser, gennem S.'s samtale med sylfekonongen virker dels som en kritik af verden dels som en drøm om det ideale samfund. Denne historie udnyttes videre i episoden med skovarbejderne og helsebrønden; men er uden egentlig indflydelse på S.'s selv, den står ligesom drømmen i 1. bog og "Jupiters vision om den tyske helt" uden for den egentlige beretning; men er knyttet til fortællerens kritiske

anskuelser. I forlængelse af Mummelsee - eventyret får vi et referat af de ungarske gendøberes levevis med en bemærkning om, at dem har S. set på en af sine tidligere rejser; men dette kan ikke holde stik, ganske vist viser kronologien lakuner. men hans oplevelser er knyttet således sammen, at der ikke levnes nogen plads for en sådan rejse, der er altså tale om en tilknytning til den moralske tematik mod beretningens gang. Efter dette indskud hvirvles S. ud i nye eventyr, han bliver soldat og ingénieur i Rusland, tilfangetages af tyrkere og bliver derefter tumlet rundt i det meste af Asien og Nordafrika, inden det lykkes ham at vende hjem til gården i Schwartswald. Dette eventyr, der varer over 3 år, levnes dog kun 3. kap., hvorefter verdensforsagelsen følger, det hedder bl. a.: "Dit liv har ikke været noget liv men en død, dine dage en tung drøm, din vellyst svare synder, din ungdom tåbelig indbildning, og din velfærd en alkymistskat, der farer op gennem skorstenen og forlader dig, inden du når at se dig om!" (5. 23) mod dette sættes sjælens frelse som det ene saliggørende. Quevaras citat følger og S. bliver erimit. Jeg omtalte at forsagelsen forekom mig uformidlet, og ganske vist er 5. bog, som det skulle fremgå af referatet fuld af moralsk og religiøs problematik; men der synes at være et skel mellem denne og den handlingsbærende del af bogen, S. svinger frit mellem den religiøse eller moralske erfaring og den eventyrlige oplevelse, uden at de to planer influerer på hinanden, hvad der gælder i forholdet mellem det fortællende og det oplevende jeg, viser sig også i handlingsforløbet, det er vel naturligt at de gustne overlæg findes, hvor beretningen stopper op; men ved at optage handlingsforløbet igen, uden i mindste måde at lade disse virke på det, svækkes romanens enhed; men jeg vil senere vende tilbage til dette under omtalen af det episodiske i romanen.

Disse 5 bøger udgjorde den oprindelige "S. T."; men

allerede senere samme år udkom "Continuatio des A.S.", der senere blev indlemmet som 6. bog. Den indeholder faktisk i sig selv, den opbygning, der kendetegner hele værket, og man kan her skelne mellem fire elementer: det didaktisk visionære, der her repræsenteres af striden mellem ødselheden og gerrigheden og eksempel-moraliteten om Jules og Avarus, foranderlighedstemaet, der bliver gjort explicit i mødet med "Balanders" og i samtalen med lokumpapiret, de eventyrlige oplevelser, hans pilgrimsvandring og tilfangetagelse, og endelig den moralske og religiøse problematik, der behandles i det sidste afsnit om hans liv som eneboer på den øde ø. Med hensyn til det sidste tema, er meningerne indenfor Grimmelhau litt. delte, Scholte ser kun 6. bog som en dublering af 5. bog, der svækker bogens komposition (at Scholte dog ikke kan undvære denne, når han i sin artikel "Das Finstre Licht" vil gøre Grimmelhau til en mystiker på linie med Böhme og Angelus Silesius er en anden sag), medens Melitta Gerhard og Ermantinger finder at den uddyber romanens religiøse aspekt og gør den sjæleligt langt rigere. At temaet udføres bredere end den abrupte slutning på 5. bog tillod, er evident; men man må vel netop på grund af den gentagne forsagelse, sætte spørgsmålstegn ved dens endegyldighed, for ganske vist drager S. op fra sin eneboertilværelse i skoven som pilgrim, men han siger selv, at han var blevet lunken i troen, og hvad der er lige så vigtigt, beretningen om hans vandring, medfører straks et skift fra den religiøse problematik til den eventyrlige beretning, for først til slut at genoptages og da sker det med stor styrke; men at der forekommer nogen udvidelse af det religiøse begreb kan jeg ikke se, det hviler stadig på spændingen mellem Gud og verden, denne sidste er principiel syndig og hengivelse i den, betragtes som frafald fra Gud, en synd, der må sones, og denne indstilling er præcis den samme, som blev anbragt i den 13 åriges mund da han første gang kom ud i verden.

Ved slutningen af 6. bog skifter romanen teknik, og den sidste del former sig som en hollandsk kap-tajns relation om et besøg på øen, dermed løses problemet om manuskriptets fremkomst, da han jo har skrevet det som eneboer, og samtidig gives en udenforståendes skildring af personens religiøse livsform, og netop gennem muligheden for igen at kunne bryde isolationen og vende tilbage til verden, understreges standpunktets endelige karakter, - i de billigudg. af romanen, der er i handlen. For hvadenten man kan lide det eller ej, tilføjede Grim-melshausen i udg. fra 1671 endnu 3 fortsættelser og et tillæg, og disse bliver vigtige netop ved, at de ophæver 6. bogs slutning, det hedder i indled-ningen til 2. Continuatio "Da jeg engang på en ø, på hvilken jeg levede som i slaraffenland, havde anstrengt mig for meget med at fiske, og efter min sædvane at have drukket palmevin lagde mig i skyg-gen for at sove, vækkede nogle afskyelige mænd mig brat..." hvorpå historien om hvorledes han føres bort fra øen følger. Alene gennem dette citat kan det ses, hvor langt borte vi er fra 6. bog, der ta-les om "en ø" og om "et slaraffenland", oplevelsen bliver indrangeret på linie med andre, og det ka-rakteristiske ved hans ophold bliver den materielle overflod, og de øvrige oplevelser der berettes i disse fortsættelser, som kun optager 57 af romanens 767 sider, bevæger sig alle på det muntre anekdo-tiske plan, der er en historie om hvorledes han narrer nogle godtroende bønder til at hjælpe sig med at stjæle en hest, en om hvordan han forskrækker nogle rejsende ved at ride på en gedebuk om natten osv. (en meget stor del af dette stof stammer i øvrigt fra "Decameron"), og der sluttes med en for-sikring om, at han, så snart han har oplevet noget nyt, vil befordre det i trykken. Endelig gives som tillæg en del muntre recepter på, hvorledes alle slags sygdomme og galskaber skal kureres. Egentlig er det meget forståeligt, at f. eks. Scholte ser disse som et både kompositionelt og idemæssigt

syndefald fra Grimmelshausens side, for der er vist ingen, som vil påstå, at de gør romanen bedre; men de eksisterer, og en tolkning der ikke tager hensyn til dem, er kun en deltolkning, og iøvrigt mener jeg, de er værdifulde derved, at de accentuerer et sær-ligt aspekt ved romanens komposition.

Jeg har i det foregående forsøgt at fremhæve romanens moralske og religiøse problematik, der af fortæl-leren sættes som det egentlige formål med bogen, og som det skulle være fremgået, afgørende betinger forholdet fortæller - person, og ændringen af dette ved 3. bogs begyndelse, ligeledes er den, hvis man ikke ser på fortsættelserne, rammeskabende gennem S.'s verdensforsagelse i 1., 5. og 6. bog. Jeg har også søgt at vise, at dette synspunkt nogle steder tvinger figuren ud i det psykologisk uacceptable, hvor denne mere bliver et medium for en verdensan-skuelse end en karakter; men samtidig er dette dog kun romanens skelet, og selvom man med rimelighed kan se de enkelte bøger under denne synsvinkel, sy-nes det ikke at gælde en del af de berettede hændel-ser, og jeg vil derfor kort betragte bogens formelle opbygning og dens episodiske fortælleform.

Allerede på titelbladet gives et kort rids af roma-nens indhold, S.'s rigtige navn oplyses, og det for-tælles at bogen handler om: "hvorledes, hvor, hvordan og på hvilken måde han er kommet ind i verden, hvor-ledes han har forholdt sig der, hvad han der har set, lært og praktiseret af mærk- og eftertankeværdigt, og hvad han nu og da har udstået med livsfare, og hvordan han endelig selv igen frivilligt og utvun-gent har forladt den". Endvidere hedder det: "at, det er behageligt, opmuntrende og lystigt at læse og også meget nyttigt at betragte med eftertanke", dette, i forbindelse med navnet S. S., giver allerede ori-entering også for fortællestilen; denne forberedelse fortsætter ved, at der foran hver af romanens bøger er en kapitelfortegnelse; men en kort versificeret

angivelse af dets indhold, og denne gentages over hvert enkelt kapitel, således ophæves spændingsmomentet delvis og læseren befinder sig i en slags medvidersituation, hvor forløbet får større betydning end den blotte kendsgerning. Et andet træk er spillet mellem fortæller og udgiver, i følge fiktionen er manuskriptet overleveret den hollandske kap-tajn af fortælleren, og denne har ekspederet det videre til German von Sulsfort, der også figurerer på titelbladet; men denne illusion brydes af et efterskrift til 6. bog, hvor det fortælles, at bo-gen er et værk af Samuel Greiffenson von Hirschfeld, og at det til dels er skrevet i hans ungdom, medens han endnu var musketer, og han nævnes også som forfatter til "Joseph" og "Der satyrische Pilger", to andre værker af Grimmelshausen, som også er nævnt inde i romanen. Dette efterskrift er under-tegnet med initialerne H. J. C. V. G. altså Grim-melshausens egne forbogstaver, endelig kompliceres alt dette endnu mere ved at S. selv optræder som forfatter i en fortale og i fortsættelserne i "ba-rok-udg.", alt dette er der ikke givet nogen for-klaring på, men Scholte påpeger at det (i barokken) var yndet med den slags pseudonymophobning, som var med til at give litteraturen en særlig kunst-færdig karakter, og dette stemmer da også glimrende overens med den afslappede og løse fortælleform, der ofte er illusionsbrydende; men som ud fra andre prin-cipper er ligeså normgivende og tektonisk raffine-ret som formen i romaner af psykologiserende type.

Vi følger i S. en person fra hans tidligste ungdom, til hvad der synes at være slutfasen i hans liv og denne sidste betinger fortællersynspunktet; men til dette skema, som er fælles for al memoirelitt., den ægte som den fingerede, kommer berette-formen, der i S. er den episodiske næsten anekdotiske kortform, hvori en situation fremstilles og bringes til afslut-ning i en kort beskrivelse, hvorpå en ny følger, altså en scenisk fremstilling af et kortere rum,

der i S. ofte falder inden for grænserne af kapit-lerne; som et eksempel kan det nævnes at 6/7 dele af 1. bog er scenisk episodeskildring og af de re-sterende 5 kap. er de 2 første introduktionen, me-dens de to næste, kap. 9 og 11 faktisk dækker be-skrivelsen af opholdet på 2 år hos eneboeren, me-dens det sidste, kap. 24 er ræsonnerende og kata-logiserer de menneskelige laster, resten d.v.s. 29 kap. er en direkte beretning om ganske bestemte tidsafgrænsede begivenheder. Den kronologiske tid bliver på denne måde kun punktvis dækket af det be-rette, dette er naturligvis også tilfældet i ro-maner der for en stor del består af lange panorami-ske afsnit; men forskellen viser sig i reglen derved at kortformen er langt mere handlingsmættet og gennem det skarpe skel mellem de enkelte situationer, end-videre har disse almindeligvis en dramatisk karakter. Dette bliver klarere hvis man sammenligner berette-måden i S. med f. eks. den i "Der grüne Heinrich", hvor fortælleren gengiver sin barndom i lange panora-miske afsnit, det vigtige er her ikke de enkelte be-givenheder, men at fastholde den daværende stemnings- og følelsesfare, og gennem denne at forsøge en af-tegning af personene psykiske udvikling, medens det berettede hos Grimmelshausen i reglen har en anekdo-tisk egenverdi.

En meget væsentlig del af de enkelte episoder er af den moralsk kritiske art, men ud over disse, der er tematisk forbundne, er der en række, der trodser et forsøg på en tematisk indordning, f. eks. fælskety-veriet i 2. bogs 29. kap., man kan naturligvis sige, at det har den funktion at vise, hvor snedig S. er blevet; men det synes noget hårttukket, det synes kun at stå der med den gode anekdots ret, og det viser sig da også at det næsten ord til andet er over-ført fra en samtidig anekdotsamling; nemlig Memels "Lustige Gesellschaft" fra 1660, det afgørende er ikke plagiatet; men at romanens form tillader at indoptage anekdoten, og dette er ikke det eneste

eksempel, episoden i "Venusbjerget" IV. 4,5 går tilbage til en novelle af Bandello med Harsdöfer som mellemed, ganske vist bliver den en del af S. moralske forfald; men den står alligevel med et tydeligt novellistisk præg inden for romanen, dette gælder også episoder, der ingen påviselig kilde er til, Jupiters vision er kun nødtørftigt knyttet til handlingsgangen, til gengæld falder den tematisk i tråd med den moralske betragtning, og ligeledes S.'s egen vision om krigsrådet i helvede og eksempel moraliteten om Jules og Avarus, Mummelsee-episoden danner også en enklave inden for romanen, med kritisk moralsk sigte men fuld af anekdotisk værdi. Særlig interessant forekommer hexesabbaten i II. 18, 19 mig, fordi den selv med den spidsfindigste forklaring ikke kan bringes ind under nogen tematisk formel eller siges at spejle romanens aktion, og yderligere har den efter nogle lærde og citatrige refleksioner over dens troværdighed denne tilføjelse "Og den som ikke vil tro mig, kan jo prøve at finde en anden forklaring på, på hvilken jeg kunne komme fra stiftet Hirschfeld eller Fulda til ærkestiftet Magdeburg", her findes en fuldstændig fri tilknytning, der er gjort explicit og formet som et drilleri over for læseren, for det strenge fortællersynspunkt, som er omtalt gælder nemlig ikke beretningens form, men kun den moralske vurdering, formelen for episodernes sammenknytning er: "noch ein Stücklein muss ich erzählen", hvorefter fortællingen tager en ny retning, et andet eksempel på denne åbne fortælleform er 3. bogs afslutning, det hedder: "Og hvis jeg havde skulle blive længere i hans hus, ville jeg have spillet ham adskillige lignende puds". Disse åbne eller som Lämmert kalder dem, additive tilknytningsformer, danner romanens opbygning, han peger på, at sammenhængen imellem dem i reglen er tematisk, en analyse, der også passer ind i S.'s kritiske problematik; men der er ofte inden for episoder, som falder ind under dette, afsnit af ren anekdotisk værdi, f. eks. har Oliviers historie en klar tematisk placering i romanen, men inden for

denne udkrystalliseres anekdoten om kattermordet, og det samme ser vi i Jupiter-episoden, hvor vi får den gamle anekdote om lusenes og kvindernes klage til Zeus. Jeg har før nævnt S.'s klage over, at lykken dog kun var en forberedelse til ulykken, i denne nævner han også sin fundne skat, om hvilken der berettes i 3. 12., hvor historien er udbygget i fantastisk retning ved hjælp af lokalt sagn-stof. I det følgende kapitel knyttes dette fund til en overvejelse over guldets anvendelse, det overdrages til slut nogle købmænd i Köln, og da S. vil hente det, er det, han hvirvles ind i en række eventyr, der bl. a. fører ham til Frankrig; som man kan se er episoden altså udnyttet i handlingsudviklingen, men som før påpeget har den intet kausalt forhold til temaet. D.v.s., at de novellistiske anekdotiske indslag, der har det fælles, at de har en momentan egen værdi, enten en pointe eller blot et tydeligt afsluttet forløb, kan forholde sig på 4 måder til romanens opbygning: de kan være handlingsbestemmende, som f. eks. skattefundet, de kan være tematisk forbundne med fortællersynspunktet som f. eks. Jupiters vision og Jules og Avarus visioner, eller de kan være begge dele, f. eks. møderne med Olivier og Herzbruder og deres historier ved 4. bogs afslutning, og endelig kan de som kattermordet være uden forbindelse med handlingsgang eller tema. Hvis man betragter romanens struktur i lyset af disse 4 tilknytningsformer, vil det vise sig, at indtil 2. 13. kap. er så at sige alle episoder såvel handlingsfremmende som forbundne med det moralsk-kritiske tema (undtagelsen er krigsvisionen 1. 15 - 18), og grunden til dette må søges i, at det førnævnte modsætningsforhold til verden er handlingsskabende; men fra og med 2. 14. kap. bliver sammenhængen mellem de enkelte episoder mere middelbare, jeg nævnte 4 elementer i kompositionen under omtalen af 6. bog, og disse parerer sig i det store hele med tilknytningsformerne på følgende måde: det didaktisk visionære er tilknyttet tematikken, primært den moralskkritiske og

den religiøse og har ingen handlingsbærende funktion, men kan siges at spejle forfattersynspunktet og det historiske folie, de politiske og åndelige kriser i 30 års krigens Tyskland, vanskeligere er det at placere dette element, når det ikke manifesterer sig på førnævnte måde, den går som en rød tråd gennem romanen, men ikke så meget i beretningens nutid som i fortæller-synspunktet, det optræder som refleksion hos det oplevede - jeg, men bliver kun handlingsbærende i pilgrimsrejsen med Herzbruder og omvendelsen, det egentlige handlingsfremmende element er, hvad jeg kaldte "den eventyrlige oplevelse", personens ofte dramatiske konfrontation med omverdenen, ikke i moralsk konflikt, men simpelthen i kamp for tilværelsen. Det eventyrlige er i sig selv med til at skabe denne kortform, den ene ekstraordinære situation viger pladsen for den næste, f. eks. kan man i 3. bog se, hvorledes handlingsgangen samler sig i anekdoter, der ikke udvikles af hinanden, men blot er knyttet sammen gennem hovedpersonerne; mødet med jageren fra Werle, Jupiter, anekdoten med negeren, duellen, indtagelsen af byen gennem fif-fet med kanonerne, skattefundet, fangenskab, brylluppet (der forøvrigt synes at have en anekdotesamling fra 1663 til grundlag) og endelig historien om haren, egentlig har disse ingen tematisk forbindelse, og kan heller ikke siges at være præget af opleveren, hvad der før blev sagt om personen som et blot og bart medium for en verdensanskuelse, gælder også på handlingsplanet, oplevelserne kvalificeres ikke gennem hvad franskmændene kalder "une expérience vecue"; men nærmer sig novellecyclussen.

Det sidste element, foranderlighedstemaet, kan derimod siges både at være formskabende og knyttet til den moralsk religiøse tematik; verden opleves som det stadigt forandrede. Gud som det uforanderlige, dette personificeres ved mødet med Beldanders, en figur Gr. har lånt fra et digt af Hans Sachs, denne siger til S.: "Ligesom min oprindelse er i Paradiset, og min gøren og mit væsen består, så-

længe verden er til, vil jeg aldrig nogensinde forlade dig, før du igen bliver til den jord, hvorfra du er kommen, hvadenten du bryder dig om det eller ej", og denne forandringslære går igen i de digte, der indleder 1. og 6. bog, i det sidste hedder det: O wunderbares Thun! O unbeständiges Stehen/ Wann ein-ner wäht er steht, so muss er fürter gehen/ O schlipfferigster Stand! dem vorvermeinten Ruh/ Schnell und Zugleich der Fall sich nähert immerzu,/ Gleich wie der Tod selbst thut! was solch hinflüchtig Wesen/ Wir habe zugefügt, wird hierinn auch gelesen;/ Woraus zusehen ist, dass Unbeständigkeit/ Allein beständig sey sowohl in Freud als Leid". Til dette passer selve romanens opbygning, den stadige skiften i oplevelserne finder således en begrundelse i fortællerholdningen, og på en måde kan man sige at indhold og udtryk svarer til hinanden. Men det ville efter min mening alligevel være for fikst, at lade regnestykket gå op så let; der synes nærmere at være tale om en slags uafhængighed mellem fortælleren og beretningens nutid, beretningens forløb går efter denne foranderlighedslære, medens nedskriveren er hævet over dette, ikke alene gennem sin alvidenhed og kontemplation, men også ved det religiøse standpunkt, der netop sætter forandringens lov ud af kraft. Ermatinger finder, at forholdet verden-Gud er polært, og dette er sikkert rigtigt; der er nemlig ikke tale om en religiøs modningsproces, men om et spring mellem to modsætninger, derfor kan beretningens anekdotiske, diskontinuerlige forløb være samtidig med og konstant i forholdet til den religiøse tematik. Dette kan belyses gennem for-sagelsen af verden i 5. bog. Scholte tolker dette således: "i elendighed kommer han til den indsigt, at ydmyghed og verdensforsagelse er af blivende værdi, og han søger sin sjæls redning på et engdrag over Renchtal som eremit", men det er ikke pedanteri at påpege, at beslutningen aldeles ikke tages i elendighed; tværtimod sidder han lunt inden døre i forholdsvist velstand, og det er efter at handlingsplanet er bragt i ro gennem afslutningen af Ruslands-

eventyret, at vi får tilkoblet denne forsagelse, der giver bogen en symmetrisk opbygning, men at der ikke er modsigelsesfrit er tale om en underordning af handlingsplanet under denne tematik, viser genoptagelsen af det eventyrlige liv i 6. bog, og endnu klarere bliver dette, når tematikken fuldstændig suspenderes i fortsættelserne fra 1671. Naturligvis vil ingen nægte, at romanen udviser en klar religiøs og moralsk tendens, men denne findes ikke i nogen særlig grad fra og med 3. bog i beretningens nutid, og når den bryder ind, sker det enten i afsnit af panoramisk katalogiserende art som kap. 23 i 3. bog om de menneskelige laster, eller i afsnit af didaktisk visionær art, og når den findes hos S. som refleksion, har den, som vist, intet kausalt forhold til hans oplevelser, men i en upersonlig erkendelse, der er ganske den samme hos den 13-årige og den 33-årige. Jeg nævnte, at romanens åbne eller lukkede form var et stridsspørgsmål inden for Grimmelshausens-litteraturen, og det svar, jeg selv vil vore, bliver et både-og; den additive tilknytningsform muliggør en stadig fortsættelse, romanen er jo karakteristisk ved at mangle en intrige, der kunne betinge dens afslutning; de ansætter til intrigeopbygning gennem heltens afstamning aflives jo i bogstaveligste forstand gennem forældrenes død, og den senere opklaring er ganske uden betydning for forløbet, - heller ikke på handlingsplanet er der nogen episode, der er af definitiv karakter; 6. bog slutter ganske vist med en frivillig forsagelse, men som det også var tilfældet efter 5. bog, tages handlingen ubekymret op igen i den anekdotiske form i fortsættelserne, og romanen standser midt i en nutidig handlingsstrøm med et løfte om nye oplevelser. Men på den anden side er det fortællersynspunktet med dets moralske og religiøse problematik, der ligger til grund for både den direkte satiriske beskrivelse og de indlagte refleksioner, der sætter præg på beretningen, og i dens opbygning står eneboerlivet som udgangspunkt og 2 gange som relative afslutninger. Jeg finder,

der er to grunde til dette skisma mellem den episodiske kortform og tematikken. Den første er selve den religiøse holdning; thi når verden og Gud opfattes som polære størrelser, kan deres berøring kun ske i et punkt, hvor overgangen fra den ene til den anden må ske, og vender personen sig fra verden til Gud, må den fremadskridende begivenhedsrække ophøre, som det da også sker i 6. bog. Her kan måske indvendes, at hos Herzbruder er omvendelsen sket, og at han alligevel optræder på handlingsplanet, men figuren er jo ikke selvstændigt situationsskabende, han virker som en "deus ex machina", såvel på beretteplanet som tematisk; på pilgrimsrejsen f. eks. optræder han jo som en slags ideal baggrund for S. uden indflydelse på hans omvendelse. Denne nødvendige overgang ses også i refleksionens betydningsløshed, i det øjeblik beretningen skrider frem annulleres den simpelthen, S. før og efter et øjeblik angår er nøjagtig den samme. Og dette fører til den anden grund, nemlig personen. S.'s manglende individualitet. Jeg har nævnt, at han blot virkede som et medium for erkendelse, der ikke var forbundet med erfaringerne, og ligeledes gives der ingen plausible forklaringer på forandringerne i personen; f. eks. mangler den fuldstændige forvandling i 3. bog begrundelse; figuren bestemmes kun gennem sin funktion i en given situation, og derved opnås kun overensstemmelse, ja, vel egentlig overhovedet kontakt, mellem figur og tematik så længe det moralske modsætningsforhold til omverdenen er handlingsbærende, d.v.s. i 1. og 2. bog og i slutningen af 5. og 6. bog. Den faste komposition med begyndelse, midte og slutning i et kausalt forløb, som Scholte og Jenitsch finder i S., ser jeg kun begrundet i det tematiske, og i modsætning til dette står episodernes frie tilknytningsformer, figurens manglende individualitet og genoptagelsen af beretningen efter de tilsyneladende afgørende slutninger.

På grund af, at man har set S. som en roman med en trinvis udvikling hen mod et endeligt åndeligt stand-

punkt, har man ofte kaldt den en udviklingsroman. Alene selve betegnelsen er meget svær definerlig, hvad man f.eks. kan se i Gero von Wilperts: Sachwörterbuch der Literatur. Det hedder bl.a.: "en roman, der i en meget bevidst og sindrig komposition følger et menneskes indre og ydre tilblivelses-historie fra begyndelsen til en vis åndelig modning med psykologisk konsekvens, og fremstiller udviklingen af de forhåndenværende anlæg i et stadigt opgør med omverdenens indflydelse i brede kulturelle rammer...." og længere henne siges der videre: "forudsætningen for den er erkendelsen af, at en menneskelig udvikling finder sted, og den bevidste vilje til en fremstilling deraf, som først blev mulig med et stort naturvidenskabeligt verdensbillede. Efter dette kan hverken "Parcival" eller S. regnes som begyndelser til den". Denne sidste bemærkning er direkte vendt mod Melitta Gerhard, der havde forfattet dette i sin afhandling. Hvis denne definition er rigtig, vil det også efter min mening være urimeligt yderligere at opløse det i forvejen meget flydende begreb ved at regne S. med, da den mangler den psykologiske analyse, der kræves. Man kan også fristes til at mene, at det skisma i S, mellem det finale sigte og den novellistiske form er af almen karakter, således at denne beretteform altid vil modarbejde såvel en tematik, der ikke netop har det eventyrlige til genstand - som f. eks. i "Don Quijote", som en psykologisk personschildring; i det øjeblik en figur næsten uafbrudt befinder sig i vekslende konfrontation med omverdenen, af hvilken han kun bliver den del af en situationstotalitet, forringes muligheden for introspektion, ja, overhovedet for en fremtræden af hovedpersonen som individualitet. Det er nemlig ofte sådan, at de romanfigurer, der i særlig grad udvikles i en række frit knyttede situationer, udvikler sig til medier for beretningen. Som et af de bedste eksempler kan nævnes Dickens hovedpersoner: David Copperfield, Nicolas Nickleby og Oliver Twist, og det synes ikke, som om fortæller-rollen har nogen betydning. David Copperfield er, som S.,

en memoireroman, de to andre ikke, men alle mangler de individualitet.

Historisk er S. forbundet med den pikariske roman "Lazarillo de Tormes", der blev oversat i 1617, og det er givet, at Grimmelshausen har kendt den, men af endnu større betydning har Alemans "Guzman de Alfarache" været - ikke den første oversættelse af Ægedius Albertinus fra 1615, men den frie gendigtning af Martin Freudenhold fra 1624. Det er bl. a. blevet påvist, at den tilføjende 5. del, hvor Guzman bliver eneboer, er blevet benyttet som forlæg for 6. bog af S. Men vigtigere end den kildemæssige afhængighed er det, at den i teknik svarer til romanerne i denne genre. Den sceniske anekdoteform er den samme som f. eks. i "Lazarillo de Tormes", personen som medium for situationen, og den fri tilknytningsform er også karakteristisk, ligeledes den sociale satire set fra borgerligt milieu og den sentensagtige moralske reflektion, så hvis man vil sætte den i en bestemt bås, må det blive blandt disse romaner, d.v.s. at den gennem sin opbygning indgår i den store klasse af romaner (fra f. eks. Aputeis' "Det Gyldne Æsel" til Dickens' pikareske romaner), der er dannet gennem en sideordning af partikulære motiver. og om hvilke prof. Rubow har udtalt, at "de kan holde meget længe"; bag forskellige forskeres forsøg på at gøre den til et "klassisk drama" eller en dybtborende psykologisk roman mærker man derimod et forsøg på at gøre den "finere", og det er i protest mod dette, denne artikel er blevet til, fordi det efter min mening fører til en overbetoning af én af romanens strukturer.

Jørgen Dines Johansen

LITTERATUR

- C.A.v. Bloedau:* Grimmelshausens "S" und seine Vorgänger (Palaestra 51) Berlin 1908.
- E. Ermatinger:* Weltdeutung in Grimmelshausens "S.S.", Leipzig 1925.
- M. Gerhard:* Der deutsche Entwicklungsroman bis zum Goethes W.M. (D.V.J. Buchreihe Bd. 9) 1926.
- G. Herbst:* Die Entwicklung des Grimmelshausensbildes in der wissenschaftlichen Literatur. (Bonner Arbeiten zur dt. Literatur, Bd. 2). Bonn 1957. (denne bog er en ræsonneret bibliografi; den blev næsten jævnet med jorden af kritikken, fordi den er mangelfuld).
- E. Jenisch:* Von Abendteurer- zum Bildungsroman. G.R.M. 1926
- M. Koschlig:* Grimmelshausen und seine Verleger (Palaestra 218) Leipzig 1939.
- Cl. Lugowski:* Literarische Formen und lebendiger Gehalt im S. Zeitschrift für Deutschkunde 1934.
- G. Rohrbach:* Figur und Charakter: Strukturuntersuchungen an Grimmelshausens S. (Bonner Arbeiten zur dt. Literatur, Bd. 3) Bonn 1951
- B. Bomberger:* Studies in the Narrative Technique of the First-Person Novel (s. 147-176), Uppsala 1962.
- J.H. Scholte:* Der S. und sein Dichter. Tübingen 1950.

APPENDIX

Simplicissimus:Kronologi:

I Buch

1.5	S.s "herkomst", plyndringen	S. født i juni 1622, slaget ved Möchst. ved plyndringen er S 9 3/4 år
6-12	livet hos eremitten, kristendommen	2 1/2 år
13-18	pinslen af bønderne, visionen, afsked med skoven	Slaget ved Nördling september 1634. S. er 12 1/4 år.
19-34	Hanau, eremittens identitet, den "enfoldige" dadlen af ugdigheden, faux pas, gåsestien	I byer efterår 1634

II Buch

		1/2 år
1-4	videreførelse af eventyret i gåsestien, kritik af verden.	
5-13	narren, videre social kritik, bedrede udsigter	
14-15	livet hos Kroaterne	forårets begyndelse 1635
16	som omstrejfer i skoven	2-3 mdr.
17-18	Hexesabbat og reflektion derover	slutningen af maj 1635
19-24	livet i Magdeburglejren, Herzbruder, spilleren Olivier, trylleriet, Herzbruders død	forår-sommer 1636

- 25-26 S. som jomfru og spion 3-4 mdr.
 27-28 slaget ved Wiystock, Herzbruder, profossen, S. som staldknægt 24. sept. 1636
 29 I "Paradiset", S.s herre dør fra vinter til forår 1637
 30-31 "Jäger von Soest", flæsketyveriet sommeren 1637

III Buch

- 1-2 epikuræisk liv, opfindsomhed, jægeren fra Werle
 3-6 "Jupiter", tysk helt, religionen, lus
 7-8 bytte, negeren, hoffærdighed. ca. 3-5 mdr.
 9 duellen
 10 fængslet, den heldige indtagelse af byen
 11-13 hovmod, skatten
 14-17 fangenskab, friherreliv, spåkonen dunkelt om S.s afstamning efterår 1637
 18-20 elskov, studier, Joseph, diskussion med præsten, konfessionsløs, forstillelse Helligtrekongersaften
 21-22 bryllup
 23-24 Köln, lasterne, haren

IV Buch

- 1-3 Paris, dr. Canard, lutspilleren fasten 1638, d.v.s. februar

- 4-5 Venusbjerget
 6-9 hjemrejse, sygdom, kvaksalveri, musketer i Philipsburg
 10-11 i Rhinen, den slette soldat, præstens formaninger påsken 1638
 12-13 Herzbruder, S. bliver rytter, marodør, tilfangetagelse belejringen af Breisach, efterårvinter 1639
 14-17 kampen med Olivier, udkigget fra kirken lige før jul 1639
 18-22 Oliviers historie - jægeren fra Werle
 23-24 Røveriet, Oliviers død (spådommen opfyldes)
 25-26 S. i Hillingen, Herzbruders elendighed og hans historie omkring nytår 1640

V Buch

- 1 S. og Herzbruders pilgrimsfærd. ærterne
 2 S.'s omvendelse til katolicismen
 3 S.'s og H.s ophold i Baden
 4 rejsen til Wien, slaget ved Jankau Jankau 1645
 5 Samtale med "Jupiter". S ser sin søn Münster fredsförhandlinger 1648
 6-7 H.s død, S.s liderlige liv, hans giftermål
 8-9 Ægteskab, horeunger, S.s herkomst, enkemand ca. 1650

- 10-11 Mummelsee, S.s refleksioner over sit liv
- 12-16 S.s ophold hos sylferne
- 17-18 Helsekilden og bøndernes reaktion
- 19 de ungarske gendøbere
- 20-22 eventyr i Rusland og andre lande varer 3 år og nogle måneder
- 23 S.s venden sig bort fra sit tidligere liv
- 24 Quevaras farvel, S. som eneboer mellem 1653 og 1655

VI Buch

- 1 refleksioner over romanens formål. S.s liv som eremit
- 2-4 S.s vision, Lucifer, strid mellem ødsel- og gerrighed
- 5-8 Jules og Avarus
- 9 Baldanders
- 10-12 S. som pilgrim, samtale med lokumspapiret
- 13-14 S.s kunster, hans løgnagtighed
- 15 det forheksede slot
- 16-18 i Ægypten, vildmand
- 19-22 forlis, S. og tømmermanden, "kokkepigen", S.s endelige fromme liv
- 23 beslutningen om nedskrivelsen af bogen. Slutning

24-27 Jan Cornelisens beretning

Erste Continuatio

S. som kalenderforfatter

Andere Continuatio

S. føres bort fra øen kommer til Europa, optræder som kvaksalver, finder en skat.

Dritte Continuatio

S. kommer hjem, drikker og æder med sin fadder, bliver pengeløs, bliver ansat hos en kvaksalver, stjæler hans hest, historien om de elskendes død og den giftige tudse.

Zugav des wunderbarlichen,
Weltstreichenden Arzts Simplicissimi
Indeholder lystige midler mod
alle slags galskaber og dårligdomme